

AFIRMAREA LIBERTĂȚILOR ȘI DREPTURILOR OMULUI ÎN CONTEXTUL CRIZELOR GLOBALE. EDUCAȚIE ȘI DIGITALIZARE

Pr. Prof. dr. Emilian Dumitru PĂUNESCU

*Preot paroh la Parohia Motoci, județul Dolj,
Profesor de Religie Ortodoxă la Școala Gimnazială Coțofenii din Dos și
Școala Gimnazială Vârvoru de Jos, județul Dolj
dumi1010@yahoo.com*

ABSTRACT: The Affirmation of Freedoms and Human Rights in the Context of Global Crises. Education and Digitization.

The Holy Scripture tells us that to him who fights and keeps all God's commandments becomes a child of God and the son of God born from above (John 1, 12; 33).

The Holy Spirit works our deification from Christ Himself on those incorporated in him. This means that everything happens in the Church through Christ in the work of the Holy Spirit. But not without us, that is, not without faith and its testimony or its fruits, which are the good deeds and the multitude of virtues through which we show the working presence of Christ in us. „For without works, do not be deceived, faith by itself is of no use because it is dead” (Jacob 2, 17), and the dead do not become partakers of life, if they have not sought it before through doing works. Because in this work is planted inside us like a fruit full of sap love, charity, compassion for the neighbour, gentleness, humility, endurance of troubles, righteousness, the purity of heart, for we will see God (Matthew 5, 8) and in which the coming and illumination of the Holy Spirit takes place, He Who gives birth to us from above and makes us sons of God, clothes us in Christ (Romans 13, 14; Galatians 3, 27), lights our candle (Matthew 25, 8), shows us as children of light (Ephesians 5, 8).

Therefore, the Holy Church has the role of being a bright, credible and fruitful presence in its mission of saving people according to the words of our Saviour Jesus Christ: „in the same way, let your light shine before men, that they may see your good deeds and praise your Father in heaven” (Matthew 5, 16), for the salvation of Jesus Christ among people: „therefore everyone who confesses Me before men, I will also confess him before My Father in heaven” (Matthew 10, 32), bringing into people's souls the eternal words of the Holy Gospel

of our Lord Jesus Christ, filling the life of contemporary man with light and spiritual meaning, thus listening to the exhortation of Jesus Christ: „I am the Light of the world; he who follows Me will not walk in darkness, but will have the Light of life” (John 8, 12).

Keywords: *Jesus Christ, the Church, freedoms, rights, global crises, education, digitization, secularization, globalization.*

Introducere

Biserica Ortodoxă are o poziție realistă față de societatea fiecărui timp în parte. În orice moment creștinul trebuie să fie factor activ în sprijinirea și modelarea lumii prin susținerea structurilor dreptății și progresului general uman și nu un simplu spectator. Dar existența Bisericii în lume, în societatea contemporană, nu-i diminuează responsabilitatea ei pentru mântuirea membrilor ei și nici consecințele acestei responsabilități în lucrarea ei misionar-pastorală și socială.

Lumea a fost creată pentru a deveni Biserică. Biserica într-o oarecare măsură a fost întemeiată în același timp de Dumnezeu pentru ca lumea să participe la eternitatea Sa.

Ortodoxia nu poate concepe Biserica în afara Sfintei Treimi. Noi participăm la aceeași viață, care este viața lui Dumnezeu, pentru că noi suntem una în Hristos, iar viața trinitară este comunicată prin Hristos în Duhul Sfânt. În rugăciunea arhierescă, Mântuitorul Hristos spune: „dar nu numai pentru aceștia Mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine, prin cuvântul lor. Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis. Și slava pe care Tu Mi-ai dat-o, le-am dat-o lor, ca să fie una, precum Noi una suntem. Eu întru ei și Tu întru Mine, ca ei să fie desăvârșiți întru unime, și să cunoască lumea că Tu M-ai trimis și că i-ai iubit pe ei precum M-ai iubit pe Mine” (Ioan 17, 20-23).

Educația religioasă este fundamentală pentru formarea personalității unui om. Nu este suficientă îngrijirea trupească (îmbrăcăminte și mâncare), deoarece acestea nu-l formează și nu-l modelează în viață, ci mai importantă este îngrijirea sufletească, deoarece aceasta este veșnică, aceasta îl înobilează, îi dă bunătate, dragoste, milă și toate virtuțile.

Drepturile și libertățile omului – daruri ale lui Dumnezeu

După Sfinții Părinți, o Biserică primordială a existat în paradis. Creația e deja o pregătire care va avea începutul în paradisul terestru, cu primii oameni. Astfel, „starea paradisiacă a strămoșilor noștri, dinaintea căderii în păcat, poate fi considerată, nu fără temei, ca fiind Biserica primordială. Strămoșii noștri trăiau într-o comuniune imediată cu Dumnezeu, ei auzeau vocea lui Dumnezeu care umbla prin Rai în răcoarea serii. În Rai nu erau biserici, la fel ca în noul Ierusalim. Biserica este astfel temelia nestrămutată și scopul creației lumii. Lumea este creată de către Dumnezeu pentru Biserică, ca ceea ce o conține. În adevărul său ultim, Biserica este faptul primordial și permanent al comuniunii omului cu Dumnezeu. Biserica este, dintru început, o epifanie a voinței dumnezeiești de mântuire; de viață și de comuniune veșnică. Raiul este o primă manifestare a acestui proiect divin și trinitar”¹. Omul a fost creat liber de Dumnezeu², adică, „stăpân pe voința proprie și având puterea de a voi în felul în care dorește, nefiind supus nici unei necesități”³. Libertatea (ελευθερία) este una dintre însușirile firii dumnezeiești și, „creându-l pe om după chipul Său, Dumnezeu a pus în el această însușire”⁴.

Conferindu-i naturii umane libertatea voinței⁵, Dumnezeu a vrut să o facă părtașă propriei Sale desăvârșiri: „fiți, dar, voi, desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este” (Matei, 5, 48).

Pentru că Dumnezeu este Treime de Persoane, El creează omul după chipul și asemănarea Sa: „Și a zis Dumnezeu: Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră” (Facere 1, 26), nu numai ca persoană, dar și după modelul comuniunii trinitare: “Și a zis Domnul Dumnezeu: „Nu este bine să fie omul singur” (Facere 2, 18), astfel că, omul prin natura

1 Pr. Dr. Boris Bobrinsky, *Taina Bisericii*, traducere Vasile Manea, Cluj-Napoca, Editura Patmos, 2002, pp. 58-59.

2 Ioan-Gheorghe Rotaru, “Religious liberty – a natural human right”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință (JLC)*, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coord.), Les Arcs, France, Editio IARSIC, 2015, pp. 595-608.

3 Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, traducere de Dumitru Fecioru, București, EIBMBOR, 2005, p. 94.

4 Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glasire la Facere*, în colecția PSB 39, traducere, introducere, note Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, EIBMBOR, 1992, p. 140.

5 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Om-Demnitare-Libertate*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019, pp.201-215.

și vocația sa este o ființă a comuniunii. Viața fiecărui credincios se lărgește pentru a deveni viața altuia. Întreaga viață a Bisericii este comuniune (κοινωνία). Sfatul trinitar în legătură cu Biserica, în înțelesul ei de comuniune trinitară, constă în faptul că “Dumnezeiasca Treime, fiind ea însăși comuniunea desăvârșită și veșnică, creează după chipul și asemănarea Sa un chip dinamic, asemănare deschisă Prototipului, Care creează, Care întemeiază, Care primește omul și lumea în cercul vieții trinitare. Aceasta înseamnă că ceea ce Dumnezeu gândește și dorește, aceea există, și există după chipul Tri-Unității divine, într-o relație comună și personală, unde Biserica, la fel ca și omul, se pune și se descoperă înaintea Ipostaselor divine, în fața și în interiorul veșnicei comuniuni treimice”⁶. Reiese că, „modelul suprem de comuniune pentru creștin îl oferă Persoanele Sfintei Treimi care trăiesc într-o comuniune desăvârșită”⁷. Într-adevăr, prin Iisus Hristos și prin El realitățile cerești au coborât pe pământ și ne-au fost comunicate nouă. Noi suntem prin El fii împreună moștenitori cu sfinții, având cetățenie cerească, având comuniunea vieții cu Dumnezeu.

Sfânta Treime, familia divină, a coborât din cer și ne-a adunat în Ea. Noi ca membri ai Bisericii, întemeiată după chipul Treimii, suntem casa, templul lui Dumnezeu, poporul Său în care El locuiește (Efeseni 2, 21-22; II Corinteni 6, 16; 3, 16). Din cuvintele Sfântului Apostol Pavel: „Acesta este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut, mai întâi născut decât toată făptura” (Coloseni 1, 15) reiese faptul că, „Însuși Fiul lui Dumnezeu a luat chipul nostru adică a luat chipul Său de om, ceea ce înseamnă că încă de la început natura noastră a fost creată suverană. De fapt, una din caracteristicile de seamă ale acestei legături a omului cu Dumnezeu este în primul rând libertatea, ca expresie a suveranității chipului. Așa cum Dumnezeu este liber în actele Sale, tot așa și omul este călăuzit de propria sa voință liberă spre ceea ce este potrivit firii sale. Ori, în această libertate constă și bucuria pentru răsplata ostenețelor umane ca încununare pentru virtute”⁸.

Referindu-ne la atributul libertății cu care au fost înzestrați Adam și Eva în Rai se constată că, „acesta este darul cel mai de seamă pe care Dumnezeu l-a dat omului creat după chipul Său. Libertatea este <<asemănarea

6 Pr. Dr. Boris Bobrinskoy, *Taina Bisericii...*, p. 60.

7 Prof. Univ. Dr. Irineu Popa, *Iisus Hristos este același, ieri și azi și în veac*, Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 2010, p. 115.

8 Prof. Univ. Dr. Irineu Popa, *Ca toate să fie iarăși reunite în Hristos, cele din ceruri și de pe pământ*, Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 2014, p. 160.

cu Cel ce este fără stăpân și de sine conducător>>, după Sfântul Grigorie de Nyssa, <<asemănare care ne-a fost dată de Dumnezeu la origine>>. Omul, ca persoană, prin <<libertate este deiform și fericit, fiind în raport permanent cu Dumnezeu – Creatorul său>>. De altfel, Însuși Dumnezeu, când l-a creat pe om a luat o decizie liberă și personală, așa cum ne spune Sfânta Scriptură: <<Să facem om după chipul și asemănarea Noastră>> (Facerea 1, 26). Prin acest act liber, înțelegem că Dumnezeu a așezat în om o legătura strânsă între libertatea Lui și libertatea omului, relație care se prelungește între taina Lui, ca Treime de Persoane libere, și taina omului, ca ființă create după chipul Lui. Deci, dacă Dumnezeu a așezat în felul acesta în om libertatea divină, care-i descoperă adevărata natură sau finalitate, rezultă că libertatea cu care a fost înzestrat omul devine temelia comuniunii între Dumnezeu și om și între om și semenii săi. În virtutea acestui fapt, pe de o parte, Dumnezeu arată că este o comuniune de Persoane, iar pe de altă parte, că omul, creat după chipul Său, există numai într-o unire deplină și eternă de viață și iubire cu El⁹. <<>>

Dumnezeu Își descoperă iubirea Sa față de oameni și „când a venit plinirea vremii, Dumnezeu L-a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub lege, ca pe cei de sub lege să-i răscumpere, ca să dobândim înfierea. Și pentru că sunteți fii, Dumnezeu L-a trimis în inimile noastre pe Duhul Fiului Său care strigă: Avva, Părinte! În felul acesta, tu nu mai ești rob, ci fiu; iar dacă ești fiu, ești și moștenitor al lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos” (Galateni 4, 4-7). Sfântul Grigorie de Nyssa spune: „când însă răutatea a atins culmea și când nu mai exista nicio perversitate pe care să n-o fi încercat omenirea, abia atunci a venit Dumnezeu; a venit în clipa când boala era în culmea ei, iar nu de la început, pentru ca vindecarea adusă de El să cuprindă toată boala”¹⁰. Făcându-Se om, Hristos a intrat în relație cu „frații Săi” (Evrei 2, 17), cu „semenii Săi” (Evrei 2, 14), în umanitatea Sa, S-a unit la maximum cu umanitatea, sau a venit în maximă apropiere de noi. “Întru aceasta cunoaștem că rămânem întru El și El întru noi: că nouă din Duhul Său ne-a dat. Și noi am văzut și mărturisim că Tatăl L-a trimis pe Fiul, Mântuitor al lumii. Cel ce va mărturisi că Iisus este Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu rămâne întru el și el întru Dumnezeu” (I Ioan 4, 13-15). Sfântul Chiril al Alexandriei spune: “Când deci, o, Părinte, vor dobândi prin

9 *Ibidem*, pp. 160-162.

10 Sfântul Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, în colecția PSB, volumul 30, traducere Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, București, EIBMBOR, 1998, p. 327.

Mine unirea cu Tine, atunci lumea va cunoaște că Tu M-ai trimis, adică prin bunăvoința Ta am venit să ajut pământului și să aduc mântuirea celor răătăciți”¹¹.

Sfinții Părinți, referindu-se la această comuniune de libertate și iubire dumnezeiască, ne-au învățat că, „pluralul folosit de Sfânta Scriptură: <<Să facem om după chipul și asemănarea Noastră>> nu este nici un plural al majestății, nici un dialog cu îngerii, ci este manifestarea lui Dumnezeu ca Treime de Persoane libere. Deci, dacă Dumnezeu-Tatăl nu Se adresează Sieși, nici pământului, nici îngerilor, este clar că El se adresează Fiului Său și Duhului Sfânt. Cele două Persoane, Fiul și Sfântul Duh, <<sunt de totdeauna alături de Tatăl, scrie Sfântul Irineu, și prin Ei El le face pe toate liber și în totală independență, și Lor Li Se adresează atunci când spune: Să facem om după chipul și asemănarea Noastră>>. De aici concluzionăm că, Prea-sfânta Treime a făcut pe om după chipul Ei, iar acesta este reflectarea unității perfecte a Persoanelor divine distincte. În felul acesta, Dumnezeu Și-a revărsat iubirea, libertatea și comuniunea Sa înspre om, fără să împartă natura sa unică cu omul și fără să diminueze viața Sa prin separare sau izolare.

Adam, prin urmare, ieșind din mâinile lui Dumnezeu-Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, devine omul universal care conține în el toată natura umană”¹². Deci, „<<omul făcut după chipul Domnului este natura înțeleasă ca un tot. Aceasta duce la asemănarea divină >>. Ori, acest lucru ne arată că fără liberul arbitru nu există om, pentru că nu există forța propulsatoare spre <<după asemănarea lui Dumnezeu>>. Apoi, în fond, rolul liberului arbitru este ca omul să aleagă sau să nu aleagă ca să devină dumnezeu după har și să participe la slava dumnezeiască. De fapt, a nu alege mântuirea, care este îndreptarea omului, înseamnă a rămâne în moarte ca o consecință a păcatului firii.

Pe lângă libertate, ca trăsătură fundamentală a chipului lui Dumnezeu, omul a mai fost înzestrat de Dumnezeu cu rațiune și cugetare. Iar ca o încoronare a acestor valori, Dumnezeu l-a înzestrat și cu iubire, virtute de seamă a omului, ca ființă creată după chipul lui Dumnezeu. Prin dragoste, omul se manifestă ca ființă iubitoare așa cum este Dumnezeu.

11 Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, în colecția PSB, volumul 41, traducere, introducere, note Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, București, EIBMBOR, 2000, p. 1063.

12 Prof. Univ. Dr. Irineu Popa, *Ca toate să fie iarăși reunite în Hristos, cele din ceruri și de pe pământ*, pp. 162–163.

Numai datorită iubirii, deci, rațiunea și libertatea au finalitatea lor, de unde înțelegem că libertatea în forma ei autentică este libertatea în vederea comuniunii noastre cu Dumnezeu. A iubi înseamnă, așadar, a fi liber și mai presus de preferințe pământești limitatoare și de stări egoiste. O astfel de iubire liberă de patimi se aseamănă cu iubirea lui Dumnezeu, ca fiind semnul participării noastre libere, prin har, la viața lui Dumnezeu, cum ne învață Sfântul Apostol Pavel: <<cine ne va despărți pe noi de iubirea lui Hristos? Necazul, sau strâmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia, sau sabia>>¹³. De aici reiese că, „toți oamenii suntem frați între noi, ca fii ai aceluiași Părinte. Purtarea de grijă a Părintelui ceresc se întinde peste toți deopotrivă”¹⁴.

Așadar, înaintea lui Dumnezeu nu există rasă superioară și rasă inferioară, popor chemat să conducă și popor sortit să fie condus, ci toate neamurile sunt privite la fel, toți oamenii sunt egali: „cu adevărat înțeleg că Dumnezeu nu Se uită la față, dimpotrivă, pe cel ce se teme de El și face dreptate, de orice neam ar fi, îl primește” (Faptele Apostolilor 10, 34-35), căci „nu mai este iudeu sau elin, tăiere împrejur sau netăiere împrejur, rob sau slobod, scit sau barbar, ci toți suntem una în Iisus Hristos” (Coloseni 3, 11).

Educația – proces cognitiv-formativ și moralizator

Din punct de vedere social, importanța familiei crește și mai mult dacă avem în vedere că ea scoate pe oamenii singuratici din mrejele egoismului și ale singurătății și îi angajează, prin căsătorie, în opera de continuă creație și progres în societate (Psalmul 122, 8; 67, 7). Din această cauză, „slujirea unora față de alții, grija apropiată și dezinteresată pentru binele și propășirea lor trebuie să devină o lege înscrisă în conștiința fiecăruia”¹⁵.

Copii trebuie ținute mereu într-un reflector al purtării de grijă. O astfel de educație este grea, însă realizabilă. Copii încă din primii ani trebuie îndreptați pe calea Bisericii. Părinții trebuie să caute Biserica pentru

13 *Ibidem*, pp. 164–165.

14 Pr. Prof. Dr. Emilian Dumitru Păunescu, *Taina Bisericii în lumina Tainei Sfintei Treimi* (teză de doctorat), Universitatea din Craiova, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Craiova, 2015, p. 44.

15 Pr. Lect. Dr. Dumitru Abrudan, *Colectivitatea – cadru firesc pentru dezvoltarea și desăvârșirea vieții individuale*, în revista „Studii Teologice”, nr. 5-6, 1977, p. 460.

copiii lor pentru a se bucura de viața curată a lor, a darului primit de la Dumnezeu. De aceea, Însuși Mântuitorul nostru Iisus Hristos ne îndeamnă: „lăsați copiii și nu-i opriți să vină la Mine, că a unora ca aceștia este Împărăția cerurilor” (Matei 19, 14).

Pe copilași trebuie să îi împărtășim cu Trupul și Sângele Mântuitorului nostru Iisus Hristos, să îi deprindem cu râvna de a primi Sfânta Euharistie, și, înaintând în vârstă, cu taina Sfintei Spovedanii, cu ideea de a face numai fapte bune și tot ceea ce este bine plăcut în fața lui Dumnezeu (Matei 5, 16) ca să le fie bine și să trăiască mulți ani pe pământ.

Începând cu vârsta de 14-15 ani, rolul principal în educația religioasă a copiilor îl au preoții. Preotul trebuie să învețe pe copii că exemplul desăvârșit este Mântuitorul nostru Iisus Hristos. De aceea, „exemplul personal este temelie oricărei educații. Este ceea ce Iisus Hristos a făcut neîncetat prin cuvintele, faptele și pildele Sale. Chemările Lui trimit direct la concretețea experienței personale: „Fiți voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel din ceruri desăvârșit este” (Matei 5, 48); „Să iubești pe aproapele aproapele tău ca pe tine însuși” (Matei 19, 19); „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl Meu decât Mine” (Ioan 14, 6); „Ci toate câte voiți să vă facă vouă oamenii, asemenea și voi faceți lor” (Matei 7, 12); „Și care este mai mare între voi să fie slujitorul vostru; Cine se va înălța pe sine se va smeri, și cine se va smeri pe sine se va înălța” (Matei 23, 11-12). Pentru creștin, idealul de realizare, prin efort propriu, a transferului unor trăsături de la modelul suprem la creatură se îndeplinește numai cu ajutorul lui Dumnezeu, aceasta fiindcă Însuși Domnul nostru Iisus Hristos spune: „fără de Mine nu puteți face nimic” (Ioan 15, 5) și „Eu sunt Lumina lumii; cel ce Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții” (Ioan 8, 12). Iisus Hristos cuprinde toate atributele învățătorului perfect; activitatea sa formativă suportă toate metaforele posibile, prin care este exprimată formarea personalității”¹⁶.

Viața de familie este mediul păstrării curățirii, purității și sfințeniei fiecărui individ și, implicit, a poporului ales.

În familie se desprind disciplina și spiritul de inițiativă și se cultivă sentimentul demnității, iubirii, respectului și ajutorului, sentimentul sacrificiului și al dăruirii pentru semenii noștri. Numai o familie bazată pe

16 Constantin Cucoș, *Educația Religioasă. Reper teoretice și metodice*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 115.

iubire va rezista. Legătura iubirii păstrează pe membrii familiei într-o adevărată unitate între ei și cu Dumnezeu. Unitate în iubire.

Familia creștină este inclusă în misiunea Bisericii; este o prelungire a Bisericii în lume și o aducere a lumii în Biserică. Toți părinții sunt datori să-și îmbisericească copiii, să-i împrietenească cu Duhul lui Dumnezeu și să-i crească sub aripile Bisericii, așa cum a fost îmbisericită și crescută Mama Domnului.

Grija educației copiilor nu aparține numai familiei, ci și școlii, societății și Bisericii. Toate instituțiile poartă obligațiile și răspunderile creșterii, îngrijirii și ajutorării lor, cu toate mijloacele materiale și morale de care dispunem. Totodată, pentru transpunerea în faptă a dreptului la educație „au fost adoptate pe plan internațional mai multe instrumente care consacără aceste drepturi ca drepturi fundamentale ale omului. În același timp, din prevederile a numeroase reglementări internaționale rezultă că educația pentru drepturile omului este parte integrantă a drepturilor la educație, ocupând un loc esențial în sistemul drepturilor omului, ca drept indispensabil exercitării celorlalte drepturi”¹⁷.

Cele mai importante documente ONU cu privire la dreptul la educație sunt: „Declarația Universală a Drepturilor Omului (articolul 26), document ce stă la baza cadrului normativ internațional privind drepturile omului, care prevede că <<orice persoană are dreptul la educație>> și că <<educația trebuie să urmărească deplina dezvoltare a personalității umane și întărirea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Ea trebuie să stimuleze înțelegerea, toleranța și prietenia între toate națiunile și toate grupurile rasiale sau religioase, ca și dezvoltarea activităților Națiunilor Unite pentru menținerea păcii>>”¹⁸; Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale, 1966, (articolele 2, 13 și 14), care, în articolul 13, prevede că educația trebuie să urmărească o dezvoltare deplină a personalității individului și a simțului demnității umane, întărirea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale. În

17 Irina Moroianu Zlătescu, Anca Moș, Adrian Bulgaru; *Educație: dreptul la educație și educația pentru drepturile omului*, traducere: Valeriu Rendec, Daniela Albu, București, Editura Institutul Român pentru Drepturile Omului, 2016, p.21.

18 Irina Moroianu Zlătescu, Emil Marinache, Rodica Șerbănescu (coord.), *Principalele Instrumente Internaționale privind Drepturile Omului la care România este parte*; Volumul I: Instrumente universale, Ediția a 9-a, București, Editura Institutul Român pentru Drepturile Omului, pp. 5-11.

acest sens, se consideră că educația determină orice individ să îndeplinească un rol util într-o societate liberă, ea încurajează înțelegerea, toleranța și prietenia între indivizi și grupurile etnice, religioase, în scopul menținerii păcii. Se specifică de asemenea că exercitarea dreptului la educație trebuie asigurată prin învățământul primar obligatoriu și gratuit pentru toți, prin învățământ secundar, inclusiv tehnic și profesional, ca și prin învățământul superior¹⁹; Convenția privind drepturile copilului (articolele 2, 9 28 și 29) care afirmă că „disciplina școlară trebuie să fie aplicată într-un mod compatibil cu demnitatea copilului”²⁰.

În cadrul unei acțiuni educative, sub aspectul eficienței distingem patru mari domenii: obiectivul de realizat, conținutul de idei vehiculat, strategia de lucru adoptată, evaluarea. Accentul pus doar pe unul sau două din cele patru domenii nu poate asigura reușita actului educațional. Pedagogia modernă propune organizarea în așa măsură a procesului de învățământ, încât problemele de conținut și strategie să se realizeze în funcție de obiective. Prioritar este stabilirea obiectivelor, iar în funcție de acestea se vor anticipa conținuturile, metodele și mijloacele de învățare și instrumentele de evaluare. Utilitatea mijloacelor de învățământ a fost determinată de: a) o concepție filozofică – materialist senzualistă, potrivit căreia simțurile dau valoare de adevăr cunoștințelor noastre și nimic nu există în intelect fără a exista mai întâi în simțuri; b) nevoia de a înțelege mesajul didactic în toată complexitatea lui, astfel că apelul la mai mulți analizatori facilitează acest lucru; c) optimizarea procesului de învățământ prin instrumentalizarea lui, adică prin folosirea unor materii. Într-o lume în continuă schimbare, în care inovațiile tehnologice și științifice sunt din ce în ce mai numeroase, este aproape de neconceput să nu știi să folosești un calculator. În mod evident, fiecare știe să folosească calculatorul într-o mai mare sau mai mică măsură și îl „manevrează”, în ceea ce le este lor prioritar. Ne referim aici la faptul că unii îl folosesc pentru a scrie documente în Word (de la o simplă cerere, la lucrări de o mai mare amploare), alții pentru a socializa în așa numitele „rețele de socializare” (gen Facebook, Netlog etc.), de a căuta informații dintre cele mai diverse pe internet, sau, pur și simplu, ca modalitate de divertisment. În ziua de azi se observă un fenomen foarte interesant în ceea ce privește legătura dintre progresul științei și învățământ. Această legătură

19 *Ibidem*, pp. 12-24.

20 *Ibidem*, p. 383.

nu este nouă, ea s-a manifestat în toate epocile și civilizațiile și a constat în transmiterea, în cadrul lecției a progreselor științei și tehnicii. Ceea ce face interesantă această legătură, în prezent, este existența calculatorului și utilizarea lui în 249 organizarea instruirii, în conducerea învățământului sau în cercetarea pedagogică. Astfel, s-a născut o nouă metodă didactică, intitulată generic instruirea asistată de calculator (I. A. C.). Această metodă modernă încadrată de Ioan Cerghit în categoria metodelor de rationalizare a învățării și predării, asigură o mai bună colaborare între cadru didactic și elev, ducând transformarea primului în moderator sau îndrumător al activității de învățare. Instruirea asistată de calculator îi oferă elevului posibilitatea de a învăța prin cercetare, prin descoperire, de a interacționa și de a răspunde la diverși stimuli vizuali sau auditivi. Calculatorul oferă un set variat de informații, de întrebări sau probleme, prezentate sub formă sonoră sau vizuală, prin texte, imagini fotografice, imagini video, animate, desene sau grafice. Calculatorul este un mediu interactiv, care menține atenția și motivația elevului treze, indiferent de gradul de dificultate. Ca orice metodă didactică, și instruirea asistată de calculator are avantaje, care trebuie cunoscute de cadrul didactic pentru a fi valorificate sau, dimpotrivă, evitate. În primul rând, utilizarea calculatorului înseamnă o mare economie de timp, fiind totuși foarte costisitoare. În al doilea rând, calculatorul stimulează unele fenomene și procese, dar nu înlocuiește experimentele sau observația lor directă. Ca orice mijloace și folosirea calculatorului atrage după sine o serie de avantaje și dezavantaje. În ceea ce privește avantajele acestea pot fi următoarele: suplimentează explicațiile verbale cu un suport vizual, intuitiv, mijloacește elevilor o realitate greu accesibilă direct, provoacă și susține motivațiile cognitive, consolidează cunoștințele, eficientizează folosirea timpului de instruire. Ei bine dacă ne gândim la dezavantaje putem spune că acesta predispune la o standardizare a percepției și interpretării realității, îmbie la receptarea pasivă, uneori produce denaturări a fenomenelor prezentate și concură la formarea unor imagini artificiale despre societate. referindu-ne acum la avantajele calculatorului putem afirma că acesta devine un adevărat partener în ceea ce privește activitatea didactică, ușurând atât actul predării și învățării (la copil), cât și posibilitatea de a finaliza toate actele necesare unei educatoare, pe parcursul unui an școlar (proiectarea anuală și săptămânală, proiecte tematice, proiecte de parteneriate, fișele copiilor, lucrări necesare participării la simpozioane, rapoarte, evaluări etc., ca să enumăr doar o parte din munca depusă de cadrele didactice). Cu ajutorul lui, mun-

ca administrativă, să îi spunem așa, devine mult mai ușor de organizat, ea putând fi păstrată atât în format printat, cât și electronic. În cele ce urmează putem să subliniem necesitatea folosirii eficiente a tehnologiei la predarea oricărei discipline și la oricare nivel. Având în vedere faptul că dascălii trebuie să facă față cu brio celor tineri, care sunt în pas cu tehnologia, este necesar ca fiecare dintre noi să dobândim competențele necesare operării pe calculator. Nu este vorba doar de redactarea unui text în Word, ci, apar și prezentările Power Point sau graficele în Excel. Să nu mai aducem vorba de resursele online, care trebuie descărcate și folosite ori de câte ori avem tehnologia necesară la dispoziție. Ele sunt foarte atractive pentru elevi, le măresc interesul și implicarea în procesul de predare-învățare, la fel precum sunt și ușor de pus în funcțiune dacă avem toată aparatura la dispoziție”²¹.

Educația religioasă este fundamentală pentru formarea personalității unui copil. Nu este suficientă îngrijirea trupească (îmbrăcăminte și mâncare), deoarece acestea nu-l formează și nu-l modelează în viață, ci mai importantă este îngrijirea sufletească, deoarece aceasta este veșnică, aceasta îl înobilează, îi dă bunătate, dragoste, milă și toate virtuțile.

Educația religioasă poate fi considerată un prilej de cercetare a sine-lui, de cunoaștere a propriilor idealuri, prilej de fortificare interioară, orientarea omului spre lumea valorilor absolute și o cale de perfecționare a persoanei atât din punct de vedere religios, cât și intelectual, moral, estetic, civic și fizic. Cunoscându-ne pe noi înșine, îi cunoaștem mai bine pe cei din jur, ne cunoaștem aproapele, îi înțelegem credința și ne deschidem cu mai multă dăruire pentru a duce o viață de comuniune creștină. Educația religioasă se realizează în Familie, în Biserică și la Școală de către părinți, preoți, profesori de religie. Există o strânsă legătură între acești factori educativi, conlucrarea lor determinând transmiterea valorilor credinței și formarea conduitei exemplare. O educație temeinică și durabilă este cea începută în familie încă din fragedă copilărie, continuată în școală și consolidată prin diferite activități ce se derulează în Biserică și în societate. Biserica și Școala sunt două instituții atât de apropiate ca funcție, încât este imposibil să slujești în Biserică și să faci abstracție de școală și invers, să faci parte din instituția școlii și să faci abstracție de Biserică. Aceasta, dacă înțelegi și îți însușești rostul lor. Motivul fundamental pentru care Biserica și Școala se presupun reciproc este faptul că amândouă au în vedere omul: Biserica

21 L. Tătaru, *Piramida cunoașterii*, Pitești, Editura Diamant, 2014, pp. 207-310.

se ocupă de mântuirea omului, iar Școala, de instruirea lui. Dar nu există mântuire fără cunoaștere și cunoaștere fără instruire. Mântuirea este un proces lung, care se desfășoară în timpul existenței pământești a omului și înseamnă ridicarea omului „la starea de bărbat desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos” (Efeseni 4, 13). De aceea, „Cel ce a întemeiat Biserica, Mântuitorul Hristos S-a numit „Învățătorul», una din slujirile Lui este cea învățătorescă, iar una din primele misiuni date apostolilor arată că una din funcțiile Bisericii va fi aceea de a învăța: „Mergând, învățați toate neamurile...” (Matei 28, 19)²². Familia trebuie să fie cea care oferă educația religioasă-morală a copilului de azi și a tânărul de mâine. În familie, întotdeauna trebuie să se dea întâietate valorilor religioase, în raport cu cele de ordin material, potrivit cuvintelor Mântuitorului: Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă. (Matei 6, 33). Astfel, în familie „copiii trebuie învățați să se poarte ca oameni duhovnicești, nu materialști; să gândească, să vorbească și să se manifeste duhovnicește. Cea mai prețioasă moștenire pe care o putem lăsa copiilor noștri constă nu în cele materiale, ci în cele de ordin spiritual. Principala grijă a părinților este să-i asocieze pe copii la viața și rugăciunea Bisericii, deprinzându-i să se roage în fiecare zi și să manifeste înțelegere față de semenii lor. Cea mai importantă datorie a părinților în educarea copiilor este deci cultivarea spirituală. Sfaturile bune ale părinților și exemplul pe care aceștia îl dau au o valoare deosebită pentru copii”²³.

O generație nouă de copii „este o primăvară nouă a omenirii și ea este menită sigur vestejirii dacă vom s-o creștem după asemănarea noastră. Există, însă, un singur mijloc de a o salva: când educația, fundamental reformată, va crește pe copil după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”²⁴. În baza acestor dovezi biblice și pedagogice reținem ideea esențială că, atât educația cu cei trei factori fundamentali: familia, Biserica, școala; cât și digitalizarea (folosirea calculatorului), „trebuie să favorizeze dezvoltarea personalității copilului, a talentelor și aptitudinilor sale, să insuflă copilului respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, să-l pregă-

22 Constantin Voicu, *O viață în slujba bisericii și a școlii românești*, București, Editura Patriarhia Română, 2005, p. 54.

23 Vasile Gordon, *Introducere în catehetica ortodoxă – note de curs*, Universitatea din București, 2003, p. 114.

24 Nicolae Mladin, Nichifor Crainic, Spiridon Gândea, Emilian Vasilescu, *Tinerețe și înviere*, Craiova, Editura Omniscope, 1999, p. 78.

tească să trăiască în mod responsabil într-o societate liberă, într-un spirit de înțelegere, pace și egalitate, să-i insuflă respectarea mediului natural”²⁵, a datinilor religioase și dobândirea virtuților creștine din Evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos: iubirea, credința, smerenia, dreptatea, milostenia, pacea.

Într-o familie creștină, copiii trebuie să aibă parte de creșterea cea întru Hristos, să învețe ce putere are smerenia înaintea lui Dumnezeu și ce poate dragostea curată în fața lui Dumnezeu, deoarece Iisus Hristos ne poruncește: „să vă iubiți unii pe alții! Așa cum v-am iubit Eu pe voi, așa și voi să vă iubiți unii pe alții. Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, de veți avea iubire unii față de alții” (Ioan 13, 34-35) și „învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima” (Matei 11, 29). În acest context, înțelegem că, „responsabilitatea ambilor părinți în creșterea și educarea spirituală a copiilor lor, precum și felul în care cei doi își îndeplinesc această responsabilitate, influențează întreaga viață de mai târziu a copilului. Iubirea pentru adevăr este sădită în sufletul copiilor de însuși Dumnezeu. Trebuie însă ca această vocație naturală să fie ajutată să se dezvolte și să se întărească. Aceasta este lucrarea destinată părinților”²⁶. Pentru a-și îndeplini îndatorirea educării copiilor în duhul credinței, părinții trebuie să fie ei înșiși cuvioși, cu frica lui Dumnezeu, trebuie să se roage ei înșiși.

Așadar, Mântuitorul nostru Iisus Hristos îi consideră pe toți oamenii frații și familia Lui. Urmând exemplul Mântuitorului, familia, Biserica și școala, după putința omenească, trebuie să-și dedice viața sufletelor oamenilor spre mântuirea lor pentru că, „Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (I Timotei 2, 4).

Crizele lumii contemporane și digitalizarea

Transformarea digitală este una dintre prioritățile UE. Parlamentul European elaborează politicile care vor întări capacitățile Europei în noile tehnologii digitale, vor deschide noi oportunități pentru afaceri și consumatori, vor susține tranziția verde și vor ajuta UE să atingă neutralitatea

25 Irina Moroiu Zlătescu, Anca Moț, Adrian Bulgaru; *Educație: dreptul la educație și educația pentru drepturile omului*, p. 22.

26 Irineu, episcop de Ecaterinburg și Irbiț, *Mamă, ai grijă!*, Bacău, Editura Bunavestire, 2002, p. 38.

climatică până în 2050. Totodată, aceste politici vor susține dobândirea de competențe digitale și formările profesionale și vor ajuta la digitalizarea serviciilor publice, cu respectarea drepturilor și valorilor fundamentale.

Digitalizarea și transformarea digitală se referă la integrarea tehnologiilor digitale de către companii și în serviciile publice, precum și impactul acestor tehnologii asupra societății.

De asemenea, platformele digitale, internetul lucrurilor, *cloud computing*, *blockchain* și inteligența artificială sunt printre tehnologiile ce afectează numeroase sectoare; de la transporturi, energie, agro-alimentar, telecomunicații, servicii financiare, producție industrială și sănătate, până la viața de zi cu zi a fiecăruia.

Totodată, tehnologiile pot optimiza producția, pot reduce emisiile și deșeurile, pot mări avantajele competitive și pot aduce noi servicii și produse pe piață.

Încurajarea digitalizării aduce multe beneficii societății. UE dorește să-și consolideze suveranitatea digitală și să stabilească standarde, mai degrabă decât să urmeze standardele stabilite de alții, pentru a face Europa potrivită pentru era digitală. Pentru a ghida transformarea digitală a UE, Comisia Europeană a prezentat programul Deceniul digital al Europei, care conține ținte și obiective concrete pentru 2030 în domenii precum competențele, infrastructuri digitale sigure și durabile, transformarea digitală a întreprinderilor și digitalizarea serviciilor publice.

În mai 2021 deputații europeni au adoptat un raport pentru modelarea viitorului digital al Europei, cerând Comisiei Europene să abordeze în continuare provocările asociate tranziției digitale, și în special să folosească oportunitățile create de piața unică digitală și de folosirea inteligenței artificiale. De asemenea, ei au solicitat sprijinirea inovației și a competențelor digitale.

Pe măsură ce lumea digitală și cea fizică se întrepătrund, noi pericole își fac apariția, iar securitatea cibernetică devine importantă pentru domenii de la siguranța online a consumatorilor, funcționarea normală a spitalelor, până la rezervele de apă și energie. Pentru a proteja mai bine cetățenii și afacerile europene de amenințări cibernetică, eurodeputații au adoptat în noiembrie 2022 noi legi care să întărească securitatea cibernetică a UE în sectoarele importante. Totodată, în 2021 Parlamentul a aprobat înființarea unui nou centru european de securitate cibernetică cu sediul la București.

Tot în 2021 au fost adoptat reguli pentru combaterea diseminării de conținut terorist online, ce au intrat în vigoare începând cu iunie 2022.

III.1. Impactul crizelor globale și digitalizării în afirmarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Pandemia Covid-19 a demonstrat cât de importante sunt competențele digitale pentru muncă și pentru interacțiunea cu ceilalți, dar a accentuat și decalajele de cunoștințe IT și nevoia creșterii educației digitale. Parlamentul dorește o agendă europeană a competențelor care să permită oamenilor și companiilor să profite din plin de evoluțiile tehnologice.

Totodată, noul context de piață dictat de pandemie a accelerat procesul de transformare digitală, început în urmă cu mai mulți ani. Forțată de presiunea crizei, digitalizarea accelerată este resimțită ca un proces dificil, însă presupune o reinventare a activității sectorului public și privat, ce va aduce valoare în timp.

În Uniunea Europeană începe în curând programul de fonduri europene pentru 2021-2027. Unul dintre programe este Programul Operațional Creștere Inteligentă, Digitalizare și Instrumente Financiare, apropo, și pare gândit pentru asta. Probabil că fonduri ar putea fi accesate și prin alte programe, că sunt și unele pentru educație sau asistență tehnică.

După câțiva ani de la apariția pandemiei COVID 19, putem privi în urmă și putem analiza impactul pe care aceasta îl are asupra noastră în plan moral-psihologic, economic și tehnologic în această perioadă plină de incertitudini. Din punct de vedere psihologic, toți am fost marcați de restricțiile impuse de starea de urgență, de interdicțiile de a ieși din casă, de regulile de distanțare socială și de obligativitatea de a purta mască. În plus, am fost puși în situația de a ne adapta rapid lucrului de acasă. Telemunca a devenit o opțiune, iar flexibilitatea și mobilitatea au devenit condiții esențiale pentru a face față acestei perioade atipice. Din punct de vedere economic, prognozele Comisiei Europene nu sunt prea optimiste. Se anticipează că economia UE va intra în acest an în recesiune economică, iar rata șomajului va crește pe întreg continentul european. Multe afaceri au dat faliment, multe locuri de muncă s-au pierdut. Planurile de revenire economică se bazează pe dezvoltare durabilă și pe o societate mai rezilientă. Zona tehnologică a fost singura care a înregistrat o dezvoltare amplă, existând progrese remarcabile în ceea ce privește digitalizarea. Deși digitalizarea este un subiect aflat de multă vreme pe agenda de discuții, atât a sectorului public, cât

și a companiilor private, criza COVID-19 a urgentat implementarea unor instrumente digitale și a evidențiat potențialul acestora. În doar câteva luni s-a demonstrat că interacțiunea cetățenilor cu instituțiile publice se poate face mult mai simplu prin mijloace digitale, acestea devenind o cale de a facilita accesul la servicii în condiții de siguranță. Indiferent dacă vorbim despre semnătura digitală, despre posibilitatea de a trimite documente și de a face plăți online, despre programarea online a diverselor activități, de programe de formare profesională online, toate acestea au însemnat un pas înainte și o regândire a proceselor și a interacțiunii instituție-cetățean. Totuși, digitalizarea unor servicii este doar un prim pas. Revoluția digitală în lume se desfășoară într-un ritm alert.

Criza a accelerat digitalizarea, dar incertitudinea și lipsa de transparență vor afecta în continuare mediul de afaceri; urmează informatizarea administrației fiscale și intensificarea controalelor în zone de risc.

Din 1950 până în prezent, populația lumii a crescut de peste trei ori, ajungând la aproape 8 miliarde de persoane, iar producția economică a crescut de 12 ori. Această creștere uriașă a fost înlesnită de folosirea la scară nemaivăzută a resurselor naturale precum pământul, apa, lemnul și alte materiale, inclusiv resurse minerale și energetice. „Marea accelerare” a scos din sărăcie sute de milioane de oameni, însă a afectat ecosistemele și a generat schimbări climatice. La nivel mondial, 75 % din mediul terestru și 40 % din cel marin sunt grav afectate la ora actuală. Arderea continuă a combustibililor fosili, schimbarea destinației terenurilor și defrișările duc la eliberarea de gaze cu efect de seră în atmosferă, provocând schimbări climatice.

În prezent, ca urmare a globalizării și în special a digitalizării crescute, aproape toate regiunile planetei sunt conectate printr-o serie de rute comerciale bine definite, care asigură livrarea de materii prime, componente sau produse finite către consumatorii globali ai unei piețe globale. Se estimează că cererea de resurse materiale se va dubla până în 2060, în condițiile în care deja consumăm producția a trei planete Pământ. În plus, nu reușim să împiedicăm ajungerea în mediu a unor mari cantități de deșeuri, iar până în 2050 se preconizează că volumul deșeurilor generate anual va crește cu 70 %. Obiectivele privind neutralitatea emisiilor de dioxid de carbon și echipamentele TIC pot exercita o presiune suplimentară asupra rezervelor de minereuri și de pământuri rare, care sunt deja aproape epuizate.

Pandemia de COVID-19 și măsurile de izolare au afectat într-o oarecare măsură modelele de consum și de producție. Anumite sectoare,

precum turismul sau călătoriile, au fost lovite în plin, iar numeroase lanțuri de aprovizionare au fost, de asemenea, afectate. Închiderea unor unități de producție din China și din alte țări exportatoare în primele luni de izolare a provocat întârzieri în livrarea anumitor produse, la fel cum accidentul maritim care a blocat Canalul Suez zile în șir a creat lipsuri și întârzieri pe piețele europene. COVID-19 nu a provocat doar perturbarea lanțurilor globale de aprovizionare, ci a diminuat și cererea.

Pandemia a arătat cât de strâns legate și de interdependente sunt economia și societățile noastre. Indiferent dacă este sanitară sau economică, o criză se poate răspândi cu ușurință, iar impactul ei poate fi resimțit în lumea întreagă dacă nu se iau măsuri coordonate și ferme de la bun început.

Pandemia de COVID-19 a dus și la creșterea cererii mondiale de echipamente personale de protecție cum sunt măștile de protecție și mănușile, creând o piață în plină expansiune. Este lesne de înțeles că, în contextul îngrijorărilor legate de sănătate, preocupările de mediu referitoare la articolele din plastic de unică folosință au trecut în plan secund. În același timp, frânarea activităților economice a dus la scăderea producției de ambalaje din plastic în UE. Aceste schimbări pot încetini progresul UE către atingerea obiectivelor stabilite înainte de pandemie.

În al doilea an al pandemiei, crizele generate de COVID-19 sunt diferite de la o țară la alta. Țările cu rate mari de vaccinare încep să elimine treptat restricțiile, apropiindu-se de o stare de normalitate.

Statele membre ale UE se concentrează acum asupra crizei economice și a planurilor de redresare. Activitățile economice și consumul încep să reia avânt. În tot acest timp, criza sanitară face încă ravagii în țările cu acces foarte redus la vaccinuri, ceea ce evidențiază inegalitățile existente la nivel mondial în lumea noastră puternic conectată.

Pandemia ne-a oferit și ocazia de a reflecta asupra acestor inegalități și de a lua măsuri pentru a le atenua, determinând țările cu venituri mai mari sau cele mai puțin afectate de pandemie să le ajute pe celelalte cu consumabile medicale, ventilatoare și, mai recent, vaccinuri.

Utilizarea sustenabilă a resurselor în Europa și în toată lumea presupune schimbări fundamentale în sistemele noastre de producție și de consum. Adevărata provocare nu constă nici pe departe în eficientizarea proceselor de producție. Pentru realizarea unei sustenabilități adevărate și durabile va fi nevoie să eliminăm și inegalitățile sociale, aceasta în acord cu cele spuse de Sfântul Apostol Pavel: „nu mai este iudeu, nici elin; nu mai

este rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască; pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus” (Galateni 3, 28).

Întreaga lume contemporană se confruntă cu mai multe crize globale: o criză sanitară, o criză economică și o criză a naturii. În ultimă analiză, toate aceste crize sunt simptome ale aceleiași probleme: felul nejustificat în care producem și consumăm. Șocul pandemiei de COVID-19 nu a făcut decât să descopere sensibilitatea de sistem a economiei mondiale și a societății noastre, cu toate inegalitățile care le caracterizează.

În acest context, se impune cu absolută necesitate discutarea problemei cu privire la rolul și locul responsabilității morale într-o lume care tinde spre globalizare. Înțelegem de aici că, „problema responsabilității morale este astăzi de o actualitate ieșită din comun, pe motiv că existăm într-o societate unde suferă, în primul rând, valorile morale, într-o epocă de confuzie morală, unde sunt încălcate frecvent normele morale. Trăim într-o vreme când valorile morale sunt profund zdruncinate și, posibil, alterate iremediabil. Fenomenul în cauză se manifestă, mai ales, în țările ce au trecut de la totalitarism spre democrație. Iată de ce este necesar de a aborda și trata în mod insistent problemele moralei și cele ale responsabilității morale atât în condițiile noastre, cât și în cele ale societății contemporane, în mod special. Etica acestui timp al tranzițiilor globale, regionale și locale se înscrie în procesele mai ample de diferențiere și integrare care au loc în viața și în cunoașterea socială la nivel mondial de la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI.

Perioada în care trăim ne obligă să revenim la fundamentele morale ale existenței omenirii pe care le-am pierdut în această perioadă de criză profundă pe care o traversează civilizația noastră pentru a rezolva problemele, începând de la cele ce țin de guvernanta globală sau ocrotirea mediului înconjurător și până la cele vizând comportamentul față de semenii. Totodată, vom lua în calcul vidul moral, în care se găsește omenirea în fața civilizației tehnologice a viitorului, relativismul valorilor care este propriu acestui început de mileniu, putem constata cu certitudine că astăzi noi ne aflăm în fața rezolvării unei probleme deosebite: edificarea unei noi etici pentru era tehnologică și a unei responsabilități morale corespunzătoare”²⁷.

În continuare, referindu-ne la responsabilitatea morală într-o lume digitalizată și globalizată, putem spune că, „societatea dintotdeauna, de la

27 Dr. M. Feridun Tüfekci, Victor Moraru, *Dialogul Civilizațiilor: Etică, Educație, Libertate și Responsabilitate într-o lume în schimbare*, Chișinău, Editura Institutului de Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2013, pp. 179-180.

cele mai rudimentare, forme de organizare, a avut niște reguli de conduită. Dacă în perioada incipientă aceste reguli erau mai mult de natură morală, atunci, odată cu evoluția societății ele au dobândit treptat, multiple caractere. Prin urmare, putem afirma că la etapa actuală societatea poartă răspundere morală, religioasă, politică și, nu în ultimul rând, juridică. Orice discuție ce abordează nemijlocit răspunderea, în orice formă de existență a sa, are la bază eventuala nesocotire a unor norme existente care prescriu o anumită conduită concretă. Este și firesc acest lucru, întrucât nu se poate răspunde decât pentru ceva neacceptat de societate sau dezaprobat. Alta e situația cu simțul responsabilității și al răspunderii. Prin urmare, atunci când se zice că cineva are simțul responsabilității, semnificația rezidă în aceea că persoana respectivă îi stimează pe ceilalți în aceeași măsură în care se respectă pe sine, iar pe de altă parte, respectă normele ce-i prescriu un comportament. Dacă se menționează despre existența la o anumită persoană a simțului răspunderii, atunci este cert faptul că acest subiect a comis o acțiune – fie ilicită, fie amorală, fie de altă natură, și consimte că trebuie să răspundă, deci să suporte consecințele inerente unui astfel de comportament. La un moment dat am putea pune semnul egalității între aceste două sintagme, întrucât a-i respecta pe ceilalți ar însemna și a accepta să porți răspundere în fața societății.

Responsabilitatea poate fi definită ca o atitudine conștientă, simț de răspundere față de obligațiile sociale, îndeplinirea conștiințioasă, riguroasă a îndatoririlor ce revin persoanei sau colectivului de conducere potrivit statutelor sociale ce le dețin. Ca o concordanță dintre ideile, sentimentele, atitudinile individului și cerințele sociale responsabilitatea este plasată, la început, pe terenul moralei, pe motiv că responsabilitatea este înțeleasă ca o dimensiune a individului ce reglementează întregul său comportament și nu poate fi redusă numai la nivelul său moral, că există o corelație între toate formele de responsabilitate (morală, politică, juridică)²⁸.

Scoțând în evidență ideea că responsabilitatea morală are rolul unei virtuți moral-sociale foarte importantă, eticianul român I. Grigoraș distinge această semnificație în modul următor:

„1) În primul rând, omul nu poate fi exonerat de răspunderea faptelor sale deoarece, depinzând de societate, are datorii față de aceasta; responsabilitatea reprezintă astfel o necesitate socială și o datorie de conștiință.

28 *Ibidem*, pp. 180-181.

2) Responsabilitatea morală îndeplinește funcția extrem de importantă a formării omului în spiritul integrării sociale și a exigențelor societății în care trăiește.

3) Valoarea morală a responsabilității este evidențiată în mod deosebit de normele, datoriile și de idealul moral ce sunt puncte de reper decisive pentru planurile devenirii de ansamblu a societății.

4) În procesul raportării individului la societate, responsabilitatea morală are funcția esențială de a provoca și de a împlini un anumit model uman²⁹. Desprindem faptul că, „omul are o responsabilitate morală față de societatea în care trăiește, față de destinul acesteia – inclusiv față de viitorul său îndepărtat – dar și față de desăvârșirea sa ca personalitate morală, <<ca om între oameni>> și nu ca om printre oameni”³⁰.

Mântuitorul nostru Iisus Hristos ne învață regula de comportament moral și de responsabilitate morală și socială în cuvintele: „toate câte vreți să vi le facă vouă oamenii, întocmai faceți-le și voi lor asemenea” (Matei 7, 12) – aceasta este regula de aur a moralei creștine, urmată de îndemnul Domnului nostru Iisus Hristos: „fiți voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este!” (Matei 5, 48).

Referindu-se la fenomenele secularizării, globalizării, digitalizării și impactul sau efectele acestora asupra modernității și post-modernității, dar și asupra întregii creații, Părintele Ștefan Buchiu spune: „în ultimele decenii se poate constata cu ușurință un anumit duh al acestei lumi, care se îndepărtează tot mai mult de duhul credinței, de valorile Sfintei Evanghelii și de modul de viață pe care îl propune oamenilor Biserica lui Iisus Hristos. Este un anumit fel de a fi al oamenilor, care contrastează flagrant cu ceea ce învață și propune Biserica pentru viața acestora și a lumii în general. Acest fapt se datorează unei adevărate invazii în societatea modernă sau post-modernă a duhului secularizării, care își are originea în <<secolul luminilor>>, veacul al XVIII-lea.”³¹

În viziunea Părintelui profesor Buchiu e nevoie de a „face o precizare necesară, și anume că nu toate produsele secularizării sunt negative și trebuie response. Nimeni nu poate contesta descoperirile epocale în ceea ce privește macrocosmosul și microcosmosul, care au revoluționat gândirea

29 I. Grigoraș, *Prelegeri de etică*, Iași, Editura Universității Al. I. Cuza, 1973, pp. 100-105.

30 Dr. M. Feridun Tüfekci, Victor Moraru, *Dialogul Civilizațiilor: Etică, Educație, Libertate și Responsabilitate într-o lume în schimbare...*, p. 182.

31 Pr. Prof. Dr. Ștefan Buchiu, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Volumul II, București, Editura Basilica, 2022, pp.285-286.

umană și au avut o serie de consecințe benefice pentru om și pentru societate. Putem menționa, în acest sens câteva dintre acestea: ameliorarea unor suferințe și eradicarea unor boli care făceau ravagii în societățile trecute, scurtarea distanțelor dintre continente și țări, apariția unei vieți civilizate în multe țări ale globului, desi, încă mai există multă înapoiere, sărăcie și suferințe umane de tot felul.”³²

Astfel, Profesorul Buchiu constata cu fermitate că: “toate aceste beneficii ale fenomenului secularizării s-au întors, unele dintre ele, împotriva omului și a creației, prin tot felul de dezechilibre în natură, poluare, reducerea resurselor naturale, exacerbarea lăcomiei și a egoismului. Iar în secolul trecut, trebuie amintite cele două războaie mondiale, care au făcut ravagii în sânul omenirii, acestea nefiind străine de apariția unor sisteme politice totalitare care au provocat multe suferințe și chiar pierderi de milioane de vieți omenești.”³³

“În afară de toate acestea, s-a conturat tot mai puternic o viziune autonomă asupra lumii și a omului, viziune care L-a exclus pe Dumnezeu din creația Sa și din viața omului. Fenomenul secularizării face abstracție de prezența Logosului creator în lume și în viața omului, considerând că lumea aceasta poate funcționa de la sine, fără nicio referință la legătura ei cu Cel care a creat-o și îi poartă de grijă”³⁴. De aceea, „lumea contemporană, în marea ei majoritate, trăiește astăzi cu sentimentul că universul nostru este lipsit de prezența lui Dumnezeu. Dintr-o astfel de convingere a apărut și procesul de secularizare a lumii, care tinde să transforme omul în prizonierul realităților pământești, pierzând relația cu Dumnezeu. S-a produs astfel o gravă răsturnare de valori, în virtutea căreia omul se lasă dominat de grija celor trecătoare, de valorile materiale ale lumii, care au luat locul și au împins pe un plan secundar valorile spirituale”³⁵.

Făcând o analiză succintă a implicațiilor fenomenelor secularizării,³⁶ globalizării³⁷ și digitalizării în viețile oamenilor constatăm „o radiografie

32 *Ibidem.*

33 *Ibidem.*

34 *Ibidem.*

35 Pr. Dumitru Popescu, *Ortodoxie și contemporaneitate*, București, Editura Diogene, 1996, p. 169.

36 Ioan-Gheorghe Rotaru, “Aspecte ale secularizării și ale omului secularizat”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxa*, (2006), L-LI, nr.1, Cluj-Napoca, Cluj University Press, pp. 251-266.

37 Ioan-Gheorghe Rotaru, “Globalization and its effect on religion”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (eds.), Les Arcs, France, Iarsic, 2014, pp.532-541.

a impactului negativ, în plan spiritual, asupra copiilor, a tinerilor și chiar a adulților, altfel spus, a vieții de familie. Îndeosebi aceasta din urmă este expusă în vremea noastră unei tendințe accentuate de disoluție. Tot mai multe neînțelegeri apar între soți, care înveninează relațiile dintre ei, calitatea spirituală a vieții în familie este din ce în ce mai precară pentru că aceasta nu mai este întemeiată pe stânca credinței și a iubirii lui Iisus Hristos. Omul de astăzi nu mai știe ce este aceea jertfelnicie, dăruire, răbdare și iertare. Strâns legat de fenomenul secularizării este manifestarea exacerbată a egoismului uman, opus duhului de jertfelnicie, pe care îl propune omului Biserica lui Hristos. Egoismul uman face adevărate victime în viața de familie.”³⁸

Tineretul dă mărturie despre un nou stil de educație, lipsit de bucuria și lumina credinței trăite în familie. Cei mai mulți dintre ei sunt produsul educației prin media-audio vizuală, a cărei calitate valorică îndoielnică, iar uneori reprobabilă, nu mai are nevoie a fi argumentată. Subcultura, erotismul, aroganța, violența, intoleranța, constituie liniile de forță ale multor manifestări ale societății de astăzi.

„Atitudinea de respingere sau de contestare față de Biserică este și ea o manifestare a fenomenului secularizării, care dorește să pună sub semnul întrebării toate așezămintele consacrate ale omenirii: Familia, Biserica și integrarea omului în orizontul de lumină al lucrării mântuitoare a Bisericii. Participarea la viața de rugăciune și comuniune sfântă a Bisericii reprezintă pentru unii ceva irelevant, nesemnificativ pentru viața lor personală. Sfânta Liturghie, care ar trebui să adune în jurul ei întreaga suflare a parohiei, reprezintă adesea un univers spiritual închis, inacceptabil și neînțeles pentru o mare parte a membrilor Bisericii. Fără participarea la viața de rugăciune nu se poate imagina o viață creștină autentică și o integrare reală a credinciosului în procesul mântuirii personale.”³⁹

În opinia aceluiași autor, „fenomenul secularizării caută să îndrepte atenția și privirea omului contemporan în mod exclusiv spre realitățile imediate, spre lumea văzută, spre materialitatea și plăcerile superficiale ale vieții, ignorând cu desăvârșire nevoile spirituale și de sens ale vieții omului contemporan. În felul acesta, omul de astăzi este expus pornirilor iraționale din propria sa ființă, care, pe de o parte, îi desfigurează viața, pe de altă parte, provoacă o mulțime de lucruri neplăcute semenilor lor și chiar mediului ambiant în care aceștia trăiesc”⁴⁰.

38 Pr. Prof. Dr. Ștefan Buchiu, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, pp. 290-292.

39 Pr. Prof. Dr. Ștefan Buchiu, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, pp. 290-292.

40 *Ibidem*, pp. 287-288.

În contextul acesta, de câțiva ani în urmă „se vorbește din ce în ce mai mult despre tema globalizării, care implică continente, țări, societăți umane, popoare, dar nu mai puțin, acest fenomen influențează viața fiecărui om. Teologia ortodoxă a reflectat în mod critic asupra fenomenului globalizării și va continua să o facă și pe mai departe, surprinzându-i atât valențele sale pozitive, așa cum au fost surprinse acestea și în ceea ce privește fenomenul secularizării, cât și pe cele negative. Analiza teologiei ortodoxe legată de globalizare nu poate face abstracție de coordonatele teologice în lumina cărora este evaluat un asemenea fenomen.”⁴¹

Privitor la acest fenomen „în primul rând, trebuie reținut faptul că globalizarea se dezvoltă ca o realitate care nu ține seama de faptul că lumea în care trăim nu este suficientă sieși, nu este autonomă în mod absolut. Cu alte cuvinte, astăzi avem de a face cu o globalizare bazată pe separația radicală între lumea naturală și cea supranaturală. Dimpotrivă, teologia ortodoxă vede lumea în care trăim, deschisă și spre alte orizonturi spirituale, nu doar spre lumea văzută, materială, care pe temeul Revelației dumnezeiești, este adusă la existență de Dumnezeu-Iubire.”⁴²

De asemenea Profesorul Buchiu spune că “în al doilea rând, teologia ortodoxă nu poate accepta viziunea reduționistă prezentă în cei care susțin în mod insuficient reflectat fenomenul globalizării, în sensul că acesta este redus exclusiv la ordinea materială a vieții, ca și când omul nu ar fi altceva decât o cantitate materială, amorfă, deci, accentuându-se exclusiv dimensiunea materială a existenței umane. De aceea, din punct de vedere creștin, separarea aspectului material al vieții de cel spiritual, legat numai de *saeculum*, ignoră faptul că oamenii pentru care S-a întrupat, S-a răstignit și a înviat Iisus Hristos, au primit de la El accesul la Împărăția lui Dumnezeu. Prin această realitate hristologico-ecclesială se descoperă oamenilor o altă scară a valorilor, pe care Iisus Hristos o oferă lumii prin Biserica Sa.”⁴³

În al treilea rând, cele două fenomene, respectiv: “globalizarea, unită cu secularizarea, exacerbează dorința omului după bunuri materiale, în detrimentul menținerii echilibrului din lumea creată, pe care Dumnezeu a făcut-o bună. „Și a văzut Dumnezeu că este bine” (Facerea 1, 12 și 21). Concentrarea omului în mod exclusiv și unilateral asupra bunurilor materiale atrage după sine, adeseori, nedreptăți, inegalități, tensiuni sociale și

41 *Ibidem*, pp. 290-292.

42 *Ibidem*.

43 *Ibidem*.

conflicte de tot felul. Mai mult decât atât, dimensiunea spirituală a vieții omului se sărăcește și viața omului contemporan se goleşte tot mai mult de sens, cu tot felul de consecințe care decurg din conștientizarea de către om a lipsei de orizont a vieții lui.”⁴⁴

“În al patrulea rând, globalizarea are o mulțime de consecințe negative, nu numai în plan social, economic, ci și în ceea ce privește natura înconjurătoare, în calitatea ei de creație a lui Dumnezeu. Efortul omului contemporan de a exploata cât mai mult din punct de vedere economic natura a atras după sine consecințe grave din punct de vedere ecologic. Au fost puternic afectate toate componentele creației: pământul, aerul, apele, pădurile, viețuitoarele din ape, aer sau păduri, producându-se dezechilibre majore, cu consecințe importante, grave pentru viața întregii creații. Impactul abordării în mod irațional al acestor fenomene poate genera suferințe nebanuite pentru viața omului pe pământ și a mediului înconjurător”⁴⁵.

Datorită acestor cauze, Sfânta Biserică a Mântuitorului nostru Iisus Hristos are o misiune fundamentală care constă în chemarea tuturor membrilor săi „să își asume un efort conjugat și un dialog direct cu reprezentanții altor instituții sau domenii de manifestare a activității creatoare a omului, care să încerce să remedieze aceste stări de lucruri negative. Ortodoxia nu poate respinge *de plano* fenomenul globalizării, pentru că acesta se derulează în mod obiectiv în fața noastră. Ea trebuie, însă, să-și afirme mai clar în timpurile noastre duhul profetic, prin care să contribuie la conștientizarea oamenilor asupra acestor fenomene și să-i determine a se angaja pentru remedierea acestor stări de lucruri, care stau în puterea lor. Altfel spus, ei sunt chemați să discearnă ceea ce este bun de ceea ce este rău, ceea ce este în folosul lor real pământesc, temporar, și ceea ce contribuie la mântuirea lor.”⁴⁶ Astfel, părintele Dumitru Popescu afirma: „Biserica Răsăriteană se declară în favoarea unei globalizări care păstrează legătura indisolubilă dintre aspectul ei economic și spiritual datorită ordinii universale a creației, care izvorăște din Logosul suprem al Tatălui. Această ordine cosmică permite credincioșilor să lupte împreună cu Hristos atât împotriva forțelor iraționale care caută să distrugă omul din interiorul lui prin patimi, cât și împotriva forțelor iraționale din exteriorul lui, prin tentația pe care

44 *Ibidem*.

45 Pr. Prof. Dr. Ștefan Buchiu, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, pp. 290-292.

46 Pr. Dumitru Popescu, *Iisus Hristos Pantocrator*, București, EIBMBOR, 2005, p. 280.

bunurile materiale o exercită asupra lui”⁴⁷.

Așadar, având în vedere acestea, putem spune că, „în primul rând, Biserica propune creștinilor să își asume o spiritualitate integrală, inspirată din Evanghelia Mântuitorului Iisus Hristos și din experiența bimilenară a Bisericii, pentru a converti patimile în virtuți și pentru a interioriza tot mai mult chemarea apostolică: <<nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine>> (Galateni 2, 20).

În al doilea rând, de mare importanță, este dialogul pe care Ortodoxia dorește să îl cultive tot mai mult cu toți cei care conștientizează necesitatea înfrânării spre lăcomie și nedreptate, cu toți cei care iubesc natura și frumusețile ei, adică cu toți oamenii de bună credință, pe care Logosul divin îi luminează: <<Cuvântul era lumina cea adevărată, Care luminează pe tot omul care vine în lume>> (Ioan 1, 9). Biserica Ortodoxă, lucrând în acest sens, este convinsă că mai presus de oameni și de preocupările lor este lucrarea Providenței divine, care conlucrează cu toți aceia care <<din fire fac ale legii>> (Romani 2, 14-15), adică au un echilibru și o înțelepciune care se pot articula în mod creator în mesajul de viață și mântuire, de pace, echilibru, adevăr, dreptate și libertate al Bisericii lui Hristos”⁴⁸, aceasta pentru că Însuși Domnul nostru Iisus Hristos spune: „pace vă las vouă, pacea Mea v-o dau; nu precum v-o dă lumea v-o dau Eu. Să nu se tulbure inima voastră, nici să se înfricoșeze” (Ioan 14, 27) fiindcă , „veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi” (Ioan 8, 32) și, „pe acestea vi le-am grăit, pentru ca întru Mine pace să aveți. În lume necaz veți avea; dar îndrăzniți!: Eu am biruit lumea!” (Ioan 16, 33).

Bibliografie:

- BIBLIA SAU SFÂNȚA SCRIPTURĂ, Ediție Jubiliară a Sfântului Sinod, versiunea diortosită și adnotată de Bartolomeu Valeriu ANANIA, Arhiepiscopul Clujului, București, EIBMBOR, 2001.
- CHIRIL AL ALEXANDRIEI, Sfântul, *Glafire la Facere*, în colecția PSB 39, traducere, introducere, note Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, EIBMBOR, 1992.
- CHIRIL AL ALEXANDRIEI, Sfântul, *Comentariu la Evanghelia Sfântu-*

47 *Ibidem*.

48 Pr. Prof. Dr. Ștefan Buchiu, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, p. 293.

- lui Ioan, în colecția PSB, volumul 41, traducere, introducere, note Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, București, EIBMBOR, 2000.
- DAMASCHIN, Sfântul Ioan, *Dogmatica*, traducere de Dumitru Fecioru, București, EIBMBOR, 2005.
 - GRIGORIE DE NYSSA, Sfântul, *Marele cuvânt catehetic*, în colecția PSB, volumul 30, traducere Pr. Prof. Dr. Teodor Bodgea, București, EIBMBOR, 1998.
 - ABRUDAN, Pr. Lect. Dr. Dumitru, *Colectivitatea – cadru firesc pentru dezvoltarea și desăvârșirea vieții individuale*, în revista „Studii Teologice”, Nr. 5-6, 1977.
 - BOBRINSKOY, Pr. Prof., Boris, *Taina Bisericii*, traducere Vasile Manea, Cluj-Napoca, Editura Patmos, 2002.
 - BUCHIU, Pr. Prof. Dr. Ștefan, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Volumul II, București, Editura Basilica, 2022.
 - CUCOȘ, Constantin, *Educația Religioasă. Reper teoretice și metodice*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2009.
 - GRIGORAȘ, I. *Prelegeri de etică*, Iași, Editura Universității Al. I. Cuza, 1973.
 - GORDON, Vasile, *Introducere în catehica ortodoxă – note de curs*, Universitatea din București, 2003.
 - IRINEU, episcop de Ecaterinburg și Irbițk, *Mamă, ai grijă!*, Bacău, Editura Bunavestire, 2002.
 - MLADIN, Nicolae, Nichifor CRAINIC, Spiridon GÂNDEA, Emilian VASILESCU, *Tinerete și înviere*, Editura Omniscop, Craiova, 1999.
 - PĂUNESCU, Pr. Prof. Dr. Emilian Dumitru, *Taina Bisericii în lumina Tainei Sfintei Treimi* (teză de doctorat), Universitatea din Craiova, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Craiova, 2015.
 - POPA, Prof. Univ. Dr. Irineu, *Iisus Hristos este același, ieri și azi și în veac*, Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 2010.
 - POPA, Prof. Univ. Dr. Irineu, *Ca toate să fie iarăși reunite în Hristos, cele din ceruri și de pe pământ*, Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 2014.
 - POPESCU, Pr. Dumitru, *Ortodoxie și contemporaneitate*, București, Editura Diogene, 1996.
 - POPA, Prof. Univ. Dr. Irineu, *Iisus Hristos Pantocrator*, București, EIBMBOR, 2005.
 - ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Religious liberty – a natural human right”, în

Jurnalul Libertății de Conștiință (JLC), Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coord.), Les Arcs, France, Editios IARSIC, 2015, pp. 595-608.

- ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Om-Demnitate-Libertate*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, "Aspecte ale secularizării și ale omului secularizat", *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxa*, (2006), L-LI, nr.1, Cluj-Napoca, Cluj University Press, pp. 251-266.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, "Globalization and its effect on religion", în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (eds.), Les Arcs, France, Iarsic, 2014, pp.532-541.
- TĂTARU L. *Piramida cunoașterii*, Pitești, Editura Diamant, 2014.
- TÛFEKCI Dr. M. Feridun, Victor MORARU, *Dialogul Civilizațiilor: Etică, Educație, Libertate și Responsabilitate într-o lume în schimbare*, Chișinău, Editura Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2013.
- VOICU, Constantin, *O viață în slujba bisericii și a școlii românești*, București, Editura Patriarhia Română, 2005.
- ZLĂTESCU, Irina Moroianu, Anca MOȚ, Adrian BULGARU; *Educație: dreptul la educație și educația pentru drepturile omului*, traducere: Valeriu Rendec, Daniela Albu, București, Editura Institutul Român pentru Drepturile Omului, 2016.
- ZLĂTESCU Irina Moroianu, Emil MARINACHE, Rodica ȘERBĂNESCU (coord.), *Principalele Instrumente Internaționale privind Drepturile Omului la care România este parte*; Volumul I: Instrumente universale, Ediția a 9-a, București, Editura Institutul Român pentru Drepturile Omului, 2018.